

STŘEDISKO
EKOLOGICKÉ
VÝCHOVY
ČESKÝ RÁJ

ZA PŘÍBĚHEM SOPEK V KRAJINĚ JIČÍNSKA

Metodika pro průvodce
Metoda interpretace místního dědictví

Metodiku interpretační vycházky sestavili v roce 2021 lektoři **Střediska ekologické výchovy Český ráj**: Andrea Stárková, Lenka Javůrková a Vít Preisler.

Interpretační vedení, metodická podpora a facilitace: *RNDr. Blažena Hušková*

Poskytnutí odborných informací a cenných souvislostí:

doc. RNDr. Martin Košťák, Ph.D. / Přírodovědecká fakulta UK, Ústav geologie a paleontologie

Mgr. Pavel Kracík / Jičínská Beseda

Obsah

ÚVOD	5
Co je to interpretace?	6
Rozcestník interpretačních pojmů	7
METODICKÁ ČÁST.....	9
Praktické informace pro průvodce.....	9
Mapa trasy.....	10
Scénáře k jednotlivým zastavením.....	11
ODBORNÉ TEXTY	42

ÚVOD

Metodický materiál vznikl v rámci projektu *Krajinou Českého ráje s průvodcem*. Je součástí sady 4 interpretačních vycházek po Českém ráji, které jsou zpracovány pro lokality Hruboskalsko, Klokočské skály, Údolí Plakánek a okolí Jičina.

Dramaturgie vycházky byla připravena průvodci – lektory Střediska ekologické výchovy Český ráj – za spolupráce s geologem a historikem. Celý proces konzultoval zkušený odborník na metodu interpretace místního dědictví.

Interpotační vycházka byla postavena pro cílovou skupinu rodiče se staršími dětmi (od 8 let). Pilotní realizace proběhly v průběhu letních prázdnin s hosty *Autocampu Sedmihorky*.

Materiál je určen místním institucím zejména v oblasti environmentálního vzdělávání a turistických informačních služeb. Jeho cílem je posloužit jako inspirace pro zpracování jiných přírodních lokalit dle metody environmentální interpretace. Zároveň je zdrojem aktuálních odborných informací ke zpracovaným trasám a k fenoménům na území Globálního geoparku UNESCO Český ráj.

Metodika je vytvořena tak, aby mohla být použita jako podklad pro samostatnou realizaci interpretačních vycházek i průvodci mimo autorskou organizaci *Středisko ekologické výchovy Český ráj*. Pro úspěšné provedení předpokládá však jistou průvodcovskou zkušenost a porozumění principům metody interpretace místního dědictví.

Skládá se ze tří částí. V první části autoři osvětlují základní principy interpretace. Druhá část obsahuje metodický popis průběhu vycházky. Závěr materiálu tvoří odborné texty, které slouží pro rozšíření a doplnění informací pro průvodce.

V metodické části je nejprve u každého zastavení uvedena interpretační struktura, která je následně převedena do souvislého popisu aktivit formou scénáře pro průvodce. Graficky jsou odlišena sdělení a fakta.

Materiál není sylabem ve smyslu průvodcovských textů (jako např. na hradech a zámcích). Autoři předpokládají, že průvodce bude s textem pracovat tak, aby jej obsahově maximálně využil, ale současně jej přizpůsobil svému průvodcovskému stylu.

Pomůcky v elektronické podobě či konzultace k případným nejasnostem je možné získat na e-mailu: jelenka.maple@gmail.com (Lenka Javůrková, SEV Český ráj).

Co je to interpretace?

Interpretace místního dědictví je nástrojem ke komunikaci přírodních a kulturních hodnot.

Freeman Tilden ji definuje jako „vzdělávací aktivitu, která odkrývá hlubší smysl a vztahy za pomoci původních objektů, přímé zkušenosti a ilustrativních prostředků.“¹

Nebo trochu poetičtěji: „činnost odhalující návštěvníkům, kteří po této službě touží, něco z krásy a kouzla, inspirace a duchovního obsahu, jenž leží za tím, co může návštěvník vnímat sám svými smysly.“

Co je důležité, aby interpretace byla úspěšná?

Důležitým rozměrem je v interpretaci osobní vztah – „každá dobrá interpretace musí být **založena na nadšení a lásce k místu** a na touze podělit se o ně s druhými“.

Přítom zásadou je, že **návštěvníci místo, které interpretujeme, skutečně sami vidí nebo jinak bezprostředně zažívají.**²

Cílem interpretace je **propojit návštěvníka s místem** (či fenoménem) a obohatit tak jeho návštěvnícký zážitek.

Základem je snaha o **úspěšnou komunikaci**.

Aby komunikace mohla být úspěšná, má podle amerického autora Sama Hama:

- 1) mít **silné klíčové sdělení**
 - 2) být představena způsobem, který je **snadno pochopitelný**
 - 3) mít **osobní význam pro účastníka**
 - 4) být **příjemná**³
- **Klíčové sdělení je věta**, která výstižně shrnuje hlavní myšlenku programu. Myšlenku, kterou by si měl návštěvník odnášet.

¹ Zdroj: MEDEK, M., ČINČERA, J., et al. *Naučné stezky: zpracování a hodnocení nepřímých interpretačních programů*; Brno: Masarykova univerzita, 2016

² Zdroj: CARTER, J. *Interpretace místního dědictví, Příručka pro plánování a tvorbu prezentací místních zajímavostí*, Brno: Nadace Partnerství, 2004

³ Známé jako model TORE (T-thematic; O-organized; R-relevant; E – enjoyable).

- **Snadná pochopitelnost souvisí se strukturovaností**, tj. hlavní myšlenka (hlavní sdělení) je komunikováno prostřednictvím několika tzv. dílčích sdělení, která jej podporují. Důležitý je **vhodný objem informací** – kapacita krátkodobé paměti je v průměru omezena na porozumění 5-9 informacím, toto úspěšná komunikace/interpretace respektuje. Dobrá interpretace **přizpůsobuje obsah i použité metody cílové skupině** – navazuje na předchozí znalosti a zkušenosti účastníků.
 - **Osobní význam** pro účastníka má interpretace, pokud s ním **rezonuje a dotýká se ho na osobní úrovni**. Zde často pomůže komunikace faktů skrze tzv. **univerzální koncepty, které jako lidé sdílíme** a dotknou se tedy většinou všech účastníků - **tj. láska, smrt, odvaha, přátelství atp.**
 - **Příjemná interpretace** neznamená, že program musí být nutně zábavný, ale to že **poskytuje zážitek, který je přiměřený** a (nebo) odpovídající očekáváním. Tj. může vyvolat i takové emoce, jako jsou např. smutek nebo pokání.⁴
- ! Důležitým cílem interpretace zvláště pak v chráněných územích, je přispět k ochraně místa – vzbudit u návštěvníků potřebu jej chránit.**

Rozcestník interpretačních pojmů

Pokud se vám dostal do ruky tento scénář pro průvodce a nejste v metodě interpretace zblhlí, přikládáme zde na pomoc stručný rozcestník interpretačních pojmů.

Co tím chtěl básník říct?

Odpovědí na tuto otázku je v interpretaci **hlavní sdělení**. Jedná se o klíčovou zprávu celého programu, kterou se interpretátor snaží návštěvníkům během společně stráveného času komunikovat.

Poselství hlavního sdělení je podporováno a dokládáno tzv. **vedlejšími (dílčími) sděleními**. Zde v metodice je takovým vedlejším (dílčím) sdělením „zastřešeno“ každé jednotlivé zastavení.

Na čem stojí sdělení?

Aby program byl věrohodný a pravdivý, každé sdělení je postaveno na **faktech**, tj. ověřených skutečnostech.

⁴ Zdroj: MEDEK, M., ČINČERA, J., et al. *Naučné stezky: zpracování a hodnocení nepřímých interpretačních programů*; Brno: Masarykova univerzita, 2016

Fakta se váží ke konkrétním „objektům v krajině“, tzv. **fenoménům**. Fenomén tvoří ohnisko pozornosti každého jednotlivého zastavení. Interpretátor o něm promlouvá a skrze něj vede návštěvníka k bližšímu porozumění krajině a pochopení skrytých souvislostí, uvědomění si hlubšího poselství místa.

Jak pracujeme s fenoménem?

Interpretátor se z nepřeberného množství věcí a pozoruhodností, které jsou na některých místech k dispozici, věnuje jen jedné – předem vybranému fenoménu. Protože i na jednotlivé fenomény se dá dívat z různých úhlů pohledu nebo rovin, pojmenuje si interpretátor předem, který úhel pohledu je pro něj ten pozoruhodný. Tedy zvolí si **téma**, které ho na fenoménu fascinuje.

Jak to všechno předat?

U každého faktu si interpretátor zvolí způsob, jak ho bude návštěvníkovi komunikovat. Nejprve si formuluje **význam** – tj. co očekává, že by mělo zjištění tohoto faktu u návštěvníka vyvolat (údiv, pochopení, překvapení atp.). Poté vybere vhodné metody – tzv. **nášlapné kameny**, po kterých hodlá dojít s informací až k posluchači (např. vyprávění, poezie, povzbuzení představitosti atp.)

Důležitým „spojencem“ interpretátora je zážitek. Pomáhá mu k dosažení cíle interpretace, tj. k propojení návštěvníka s místem. Skrze své zážitky mohou návštěvníci snadněji navázat k místu vztah.

Předem si také formuluje tzv. **zapojující otázky**, tedy otázky pro návštěvníky, které otevírají prostor pro jejich aktivní zapojení do interpretace. U některých faktů je uvedena i tzv. **univerzálie**, o které daný fakt promlouvá. Jedná se o univerzální koncept (např. bezpečí, domov, přežití), který jako lidé sdílíme a dotýká se nás všech napříč různými odlišnostmi.

Slovníček interpretačních pojmů dle publikace „*Interpretační průvodce: Jak se o místní dědictví podělit s ostatními*“ Thorstena Ludwiga je součástí odborné části metodiky.

METODICKÁ ČÁST

Praktické informace pro průvodce

Anotace: Magická krajina v okolí Jičína je „prošpikovaná“ sopečnými kužely. Vydáte se na pouť k vrcholům dvou z nich. Zebín, Čeřovka a krajina mezi nimi ukrývají mnohá tajemství a příběhy, které vás přiblíží k poznání jedinečnosti místa i jeho ducha.

Délka trasy: 6,5 km dlouhý okruh, začátek i konec trasy je ve Valdštejnské lodžii

Trvání vycházky: asi 5 hod.

Náročnost: součástí vycházky je výstup po strmé nezpevněné pěšině na kopec Zebín (převýšení 50 m od úpatí kopce, 90 m od Valdštejnské lodžie)

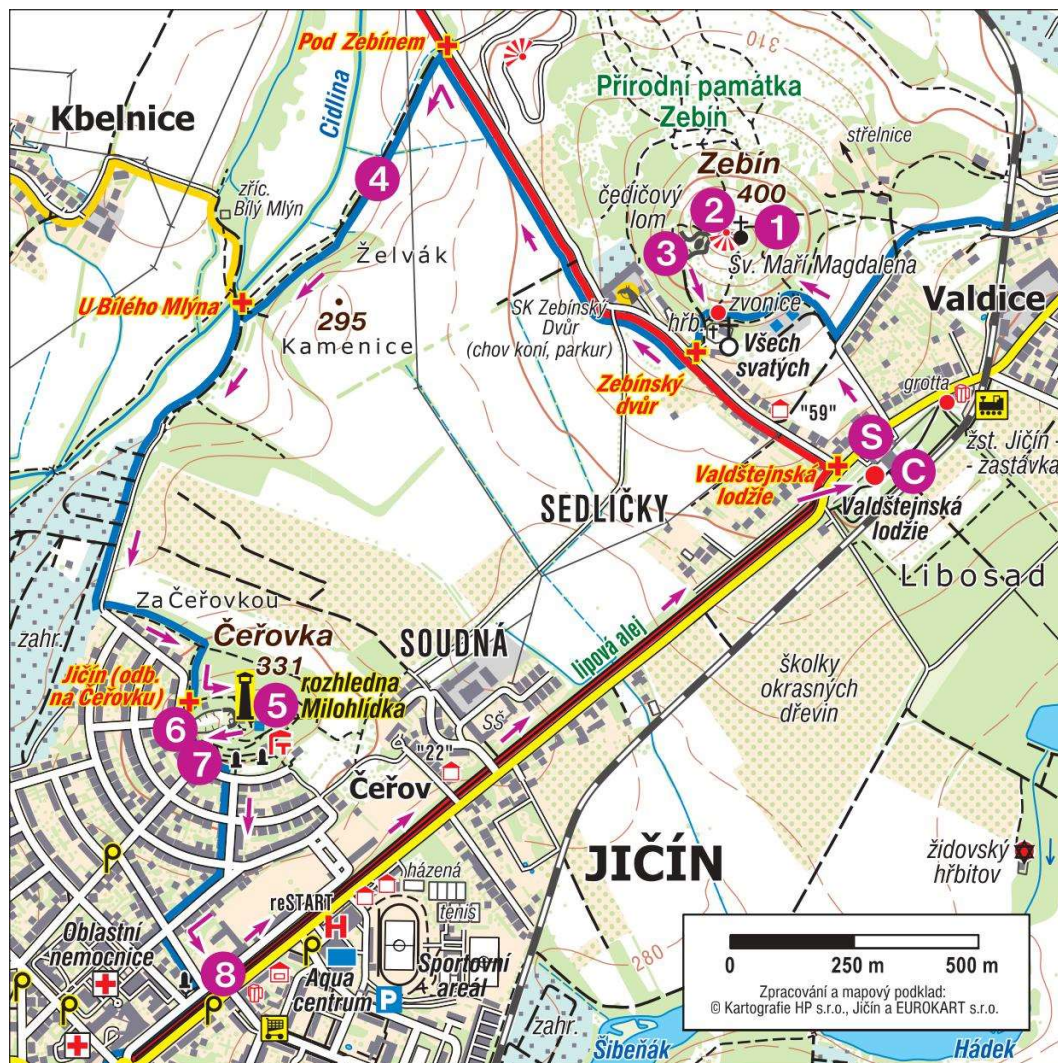
Trasa není vhodná pro kočárky a osoby s pohybovým omezením.

Vhodný počet účastníků max. 20–25 osob.

Důležitá je pevná terénní obuv, pití a svačina s sebou – občerstvení je až na konci trasy ve Valdštejnské lodžii. Můžou se hodit trekové hole.

- ! Za deštivého počasí je výstup na Zebín výrazně časově i fyzicky náročnější (kluzká pěšina bez zábradlí a schodů).
- ! Za mlhavého počasí nejsou vidět fenomény na prvních dvou zastaveních. Je třeba mít připravené fotografie panoramat.
- ! Za větrného počasí je na vrcholu kopce horší slyšitelnost.
- ! Vzhledem k dobrodružnému terénu při sestupu do lomu, je vhodné, aby průvodce měl u sebe **lékárničku**.
- ! Možnost občerstvení je až v cíli trasy, je proto vhodné, aby návštěvníci měli informaci, že si mají s sebou vzít svačinu a pití.

Mapa trasy

S – Start

1 – Na úbočí Zebína

2 – Vrchol Zebína

3 – Zebínský lom

4 – Stará polní cesta

5 – Vrchol Čeřovky – rozhledna Milohlídky

6 – Lom v kopci Čeřovka

7 – Vilová čtvrť Čeřovka

8 – Lipová alej

C – Cíl

Scénáře k jednotlivým zastavením

Motto: „Bez krásy a půvabu krajiny bude i náš život ne-krásný a nepůvabný; braňme proto krásu a půvab krajiny před sebou samými.“

Hlavní sdělení

Jedinečnost Jičína tkví v tom, že se zde setkávají čtyři různé podoby krajiny. Uvědomme si a chraňme jejich výjimečnost a krásu, které jsou součástí našeho dobrého života.

Cíle interpretační vycházky

Vzdělávací

Návštěvníci oceňují hodnotu území, ve kterém se setkávají čtyři typy odlišných krajin, pro bohatství přírodních fenoménů.

Uvědomují si, že do přírodní krajiny člověk vnáší zásadní otisk v podobě páté krajiny – krajiny kulturní.

Chápu, proč dobrá místa⁵ v krajině jsou zásadní pro náš dobrý život, a že má smysl se o ně zajímat (chránit je).

Rozumějí tomu, jak člověk dokáže dobrá místa v krajině chránit, tvořit či dotvářet, zároveň však i ničit a neuchránit sám před sebou.

Vnímají rozdíly v kvalitě krajiny urbanisticky plánované / komponované oproti nekoncepční živelně rostoucí zástavbě.

Vědí, že na vzhledu krajiny v okolí Jičína má zásadní podíl sopečná činnost.

⁵ Dobré místo v krajině je místo, které zachovává cenné přírodní a/nebo kulturní hodnoty a je v souladu s udržitelným a harmonickým rozvojem krajiny. Může být důležitou součástí ducha místa širšího krajinného celku.

Emoční

Návštěvníci jsou fascinováni pestrou krajinou (přírodní a na ně navázané kulturní fenomény) a bohatou historií sopečných vrcholů.

Cítí obdiv ke komponované a k urbanisticky dobře plánované krajině.

Cítí touhu chránit dobrá místa v krajině.

Zažívají znepokojení (smutek) nad ohrožením komponovaných celků živelným (neorganizovaným) růstem bez estetického a funkčního záměru.

Vidí naději v tom, že kulturní důležitost a zájem obyvatel dokáží zastavit ekonomické tlaky na krajinu.

Behaviorální (v oblasti chování)

Návštěvníci se zamýšlejí nad svým vlastním vlivem na podobu krajiny ve smyslu existence dobrých míst v krajině.

Přemýšlejí o tom, co by mohli udělat pro dobrá místa ve svém okolí.

1. Zastavení NA ÚBOČÍ ZEBÍNA

Interpretační struktura

Fenomén: sopečný hřeben, který spojuje vrchy Kumburk a Tábor

Téma: sopečný hřeben jako výrazný zdvih v plynule klesající krajině Krkonošského podhůří

Sdělení: Krajina před námi není jen pozvolným klesáním podhorského reliéfu do nížiny, její charakter je ovlivněn sopečnými kužely i sopečným hřbetem, který tvoří rozhraní mezi dvěma různými krajinami (chladným Podkrkonoším a teplým Polabím).

Fenomén: sopečný hřeben spojující vrchy Kumburk a Tábor

Fakt 1: Výrazný pás sopek, který vznikl později než samotné hory i jejich podhůří, vytvořil bariéru, která chrání jičínskou kotlinu před chladným podhorským vzduchem.

Význam: překvapení, že přechod z Podkrkonoší není plynule klesající – krajina od hor pozvolna klesá dolů, ale najednou je tu zdvih, bariéra v podobě sopečného pásu

Nášlapné kameny:

popis – průvodce popisuje sopečnou krajinu i s názvy sopek

ilustrace – průvodce kreslí na papír řez krajinou od Krkonoš až k Zebínu a popisuje, jak sopečný pás odděluje dvě krajiny s odlišným charakterem

Zapojovací otázky:

Kde byste raději bydleli, kdybyste si mohli vybrat? Na severu nebo na jihu od hřebenu? Máte raději teplé nížiny nebo chladnější horské krajiny?

Pomůcky:

- podložka
- papír
- fix
- fotografie sopečného hřebenu

Fakt 2: Krajina, ve které se nacházíme, je jedinečná díky velké hustotě sopek, které navíc vznikaly různými způsoby.

Význam: fascinace nad tím, kolik sopek můžeme z jednoho místa vidět, a že na jedné sopce dokonce zrovna stojíme

překvapení, jakým způsobem může vznikat sopka

Nášlapné kameny:

povzbuzení představivosti a ilustrace – průvodce pracuje s obrázkem erupce surcejského typu a popisuje vznik Zebína

Zapojovací otázky: /

Pomůcky:

- obrázek surcejského typu výbuchu sopky

Scénář pro průvodce

Průvodce na úvod seznámí návštěvníky s názvy kopců v krajině na obzoru. Popíše **sopečný hřeben** a dodá informaci, že tento pás (**Ještědsko kozákovský hřbet**) **odděluje dvě různé krajiny. Chladné a sevřené Podkrkonoší a teplou a otevřenou Polabskou nížinu.** Průvodce kreslí na papír výškový reliéf krajiny od vrcholů Krkonoš až k Jičínské pánvi. Popisuje, že během geologické historie **se do pozvolně klesající krajiny krkonošského podhůří zdvihl sopečný pás.** „*Možná když jste někdy jeli z Krkonoš, všimli jste si hřebenu, který odděluje dvě krajiny? Zadržuje chlad z hor a před ním se otevírá teplá krajina. Místní lidé tomu říkali Kraj – při přechodu hřbetu jdeme z hor do Kraje. Takže díky tomu hřebenu tady vlastně máme teploučko.*“ Pokud jsou zoraná pole, upozorní průvodce také na barevnost půdy. Směrem k severu (nad obcí Železnice) jsou ještě vidět červené půdy krkonošského charakteru, které postupně přecházejí v úrodné hnědozemě. Průvodce se zeptá návštěvníků: „*Kde byste raději bydleli, kdybyste si mohli vybrat? Na severu nebo na jihu od hřebenu? Máte raději teplé nížiny nebo chladnější horské krajiny?*“

Průvodce pokračuje: „*Když se dobře rozhlédneme, tak vidíme, že sopky jsou nejen na hřebeni před námi, ale všude kolem nás. Zrovna ta, na které stojíme, vznikla zvláštním způsobem. Výbuchem tzv. surcejského typu, který probíhal do vodního prostředí bažin a jezer.*“ Průvodce ukáže obrázek výbuchu na fotografii a popíše, jak probíhal: „*Takhle to tu vypadalo před přibližně 20 mil. lety. Magma proniklo do bažinatého prostředí. Následoval divoký výbuch při reakci žhavého magmatu s vodou. Erupce sypkého materiálu vytvořila tufový kužel, kterým dále protékala žhavá láva.*“ Průvodce zakončí zastavení: „*O dalších zajímavých způsobech soptění si povíme později a teď se vydáme na vrchol podívat se blíže na tu teplou a úrodnou Jičínskou kotlinu⁶.*“

⁶ Jičínská kotlina sice geograficky spadá do Jičínské pahorkatiny, koridorem podél řeky Cidliny se ale již otevírá do Východolabské tabule, která je součástí teplé Polabské nížiny.

2. Zastavení VRCHOL ZEBÍNA

Interpretační struktura

Fenomén: město Jičín

Téma: současná poloha Jičina jako příklad dobrého místa pro založení města

Sdělení: Jičín je příkladem města, jehož původní místo založení se neujalo.

Fenomén: město Jičín

Fakt 1: Město Jičín bylo původně založeno na východním úbočí Veliše (dnes tzv. Staré Místo), později bylo však přesunuto o 4 km severněji do středu Jičínské kotliny.

Význam: překvapení, že v zakládání měst se stávaly chyby
uvědomění, co to znamená dobré místo pro město

Nášlapné kameny:

popis – průvodce popisuje krajinu, která je vidět z vrcholku kopce

pátrání po odpovědích – návštěvníci hledají v krajině odpověď na otázku, kde mohlo být původně založeno město Jičín a proč se přesunulo do své současné polohy

Zapojovací otázky:

Kde si myslíte, že byl Jičín? Co myslíte, že způsobilo, že se místo přesunulo sem? Kdybyste měli možnost založit město, vybrat pro něj dobré místo, co by tam muselo být?

Pomůcky:

- historická mapa krajiny (1840)
- mapa se zákresem prolínání 4 různých krajin
- panoramatická fotografie krajiny z vrcholu Zebínu

Scénář pro průvodce

Zarámování krajiny a vycházky

Průvodce seznámí návštěvníky s charakterem krajiny, která se rozkryla po výstupu na vrchol. Nejprve naváže na první zastavení: „Z vrcholku Zebínu se nám krásně otevírá pohled do Jičínské kotliny.“ Poté upozorní návštěvníky na fakt, že **se nenacházíme na kontaktu pouhých dvou různých krajin, ale že se zde prolínají dokonce čtyři specifické typy krajin**. Zeptá se: „Dokážete se zorientovat podle světových stran?“ A pokračuje v popisu: „Z jihu vidíme úrodné černozemě, které se potkávají se ze severu sestupující hornatou krajinou Podkrkonoší. Celé místo střetu je však navíc prošpikováno sopečnými kužely (krajina sopek) a na západě se do krajinné scenérie vkrádá jazyk pískovcové delty (Prachovské skály).“ Průvodce pracuje s mapou, kde je prolínání čtyř typů krajin zakresleno. Pokud je zoráno, upozorňuje opět i na barevnost půd: „Vidíme černou hlínu na jihu, od Krkonoš červený jazyk a od Prachovských skal je půda šedá.“ Průvodce zakončí zarámování krajiny sdělením, že **prolínání 4 různých typů krajin, dělá území v okolí Jičína velmi pestré na rozmanité přírodní scenérie**.

Průvodce rámuje celou vycházku: „**My se dnes v naší vycházce zaměříme jen na střípek této fascinující krajiny, který jsme pojmenovali Magický trojúhelník.**“ Průvodce vymezí část krajiny rozkládající se mezi sopkami Zebín, Čeřovka a Šibeňák. Upozorní na specifičnost Čeřovky a Šibeňáku: „Čeřovka a Šibeňák na obzoru jsou sopečná dvojčata. Máte někdo dvojče nebo znáte nějaká dvojčata? Průvodce vyčká odpovědí a pokračuje: „**Tak víte, že si mohou být velmi podobná – stejně jako tyto sopky. Ale o tom si povíme něco až později, ale předem vám**

můžu říct, že to souvisí s tím, jakým způsobem vznikaly.“ Průvodce zakončí zarámování vycházky: „*Takže my dnes půjdeme krajinou Magického trojúhelníku a budeme postupně odkrývat její příběhy.*“

Interpretace fenoménu

Průvodce navazuje: „Jeden takový příběh existuje i o městu Jičín, které se rozkládá přímo před námi. Město překvapivě nebylo vždy na tomto místě. Původně bylo založeno o kousek jinde. Kam myslíte, že ho původně středověcí lokátoři umístili?“ Návštěvníci tipují. Průvodce poté rozkryje příběh z historie: „**Jičín byl nejprve založen na východním úbočí vrchu Veliše v místě, kde dnes leží obec Staré Místo.** Lokace byla zvolená pravděpodobně z důvodů ochrany – místo je v blízkosti tehdejšího královského hradu, který stál na Veliši. Proč si myslíte, že se místo neujalo? Co byste pokládali za důležité, kdybyste hledali dobré místo pro město?“ Návštěvníci hledají odpovědi. Průvodce doplní: „**Město bylo postupně přesunuto do místa, kde vidíme dnes jeho historické jádro - tj. do středu Jičínské kotliny na mírnou ostrožnu obtékanou ze západní a jižní strany řekou Cidlinou. Toto „nové“ místo bylo možné lépe opevnit (a bránit), nacházelo se blíže vydatnějšímu vodnímu zdroji (pokrývajícimu potřeby středověkého města) a blíže staré obchodní stezce nazývané Hradecká cesta (směřující z Hradceka přes Pojizeří do Žitavy).**“

Průvodce doplňuje historický kontext: „*Dalo by se říci, že lokátor to tehdy zval. Nutno k tomu ale dodat, že nepovedených lokací bylo tehdy mnoho. S plánovaným zakládáním nových měst tehdy nebylo moc zkušeností a lokátoři se to učili – tedy dělali chyby.*“ Jako třešničku na dortu průvodce nastíní ještě jeden faktor, který mohl mít vliv na finální polohu města Jičina: „*Je možné, že zde hrál svou roli i takzvaný genius loci – duch místa? Lidé se na tomto místě zkrátka cítili dobře.*“ Úvahu dokresluje vyprávěním o historické osobě, která významně ovlivnila podobu krajiny v okolí Jičina: „*Město zaujalo např. i Albrechta z Valdštejna, který ho učinil středem své říše Terra felix a budoval v jeho okolí svou barokní komponovanou krajinu. Valdštejn mnoho svých počínů spojoval s astrologickými výpočty a esoterickými informacemi. Možná si Jičín vybral i díky příznivé konstelaci jeho polohy?*“ Průvodce naváže na úvahu a využije skutečnosti, že z vrcholu je dobře viditelná Valdštejnova lipová alej a promluví o její promyšlené kompozici (linie spojující významná místa) a návaznosti na další krajinné prvky. Zastavení zakončí informací, že dovnitř aleje se dnes podíváme.

- ! Valdštejn pracuje s krajinou Jičínska koncepčně – vytváří zde tzv. barokní komponovanou krajinu. Do čtyř přírodních krajin, které se zde prolínají, vnáší krajinu pátou – předem důkladně promyšlenou kulturní vrstvu.

3. Zastavení ZEBÍNSKÝ LOM

Varianty sestupu do lomu

Kratší cesta z vrcholku Zebínu do lomu vede příkrou sypkou pěšinou, delší varianta je obejít kopec po pěšině, kterou jsme přišli. Průvodce nechá návštěvníky, aby se sami rozhodli, kterou cestu si vyberou. V případě, že se skupina rozdělí na dvě části, jednu vede průvodce a druhou jeho asistent. Skupinka, která půjde oklikou, bude v lomu později. Pro první skupinu zatím vzniká čas na svačinu. Následuje povídání o lomu a poté možnost se do něj podívat. Přístup do lomu je náročnější, ve strmém terénu. Návštěvníci se znovu rozdělí na ty, co půjdou dovnitř do lomu a ty, kteří zůstávají čekat před lomem. Účastníci, kteří do lomu nejdu, využívají čas na svačinu (většinou se jedná o stejné osoby, které šly do lomu po mírnější cestě).

! Bezpečnější varianta je vést celou skupinu po méně svažité cestě okolo kopce. Máme ale zkušenost, že sestup do lomu po příkré stezce je pro návštěvníky dobrodružným i stmelujícím zážitkem. Nezbytné je ale vyhodnotit aktuální stav terénu.

! **Průvodce by u sebe měl mít pro každý případ lékárničku.**

Interpretační struktura

Fenomén: lom

Téma: malý nedotěžený lom jako zajímavá sonda do nitra sopky

Sdělení: Malý lom, který zůstal nedotěžený, je dnes fascinujícím místem a cenným „okem“ do nitra sopky.

Fenomén: lom v kopci Zebín

Fakt 1: V lomu se těžil čedič, který je uvnitř sopky namíchán s drolivým sopečným materiálem (tzv. tuf).

Význam: obdiv nad dramatičností, krásou, divokostí, tajuplností opuštěného lomu

fascinace nad odkrytím geologie nitra sopky

Nášlapné kameny:

pátrání po odpovědích – účastníci hledají čedič a tuf na hraně lomu a v jeho středu

Zapojovací otázky:

Vidíte rozdíl mezi čedičem a tufem?

Pomůcky: /

Fakt 2: Lom zůstal nedotěžený z důvodu ochrany barokní kaple sv. Maří Magdaleny i celé lokality.

Význam: úvahy nad tím, co dokáže převážit ekonomické zájmy při využívání krajiny

Nášlapné kameny: /

Zapojovací otázky: /

Pomůcky: /

Scénář pro průvodce

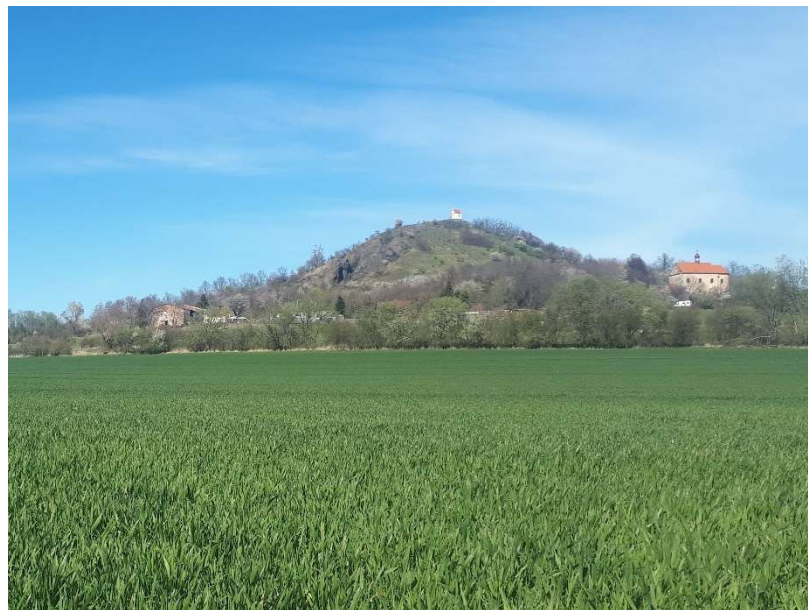
„Jsme u lomu, který vede až do nitra sopky. Už odtud můžeme vidět dva základní druhy lávy, ze kterých je sopka složena. Vidíte rozdíl mezi čedičem a tufem?“

Průvodce ukáže na blízké hraně lomu rozdíl mezi tmavším masivním čedičem

a světlejším drolivým tufem. „Výlevy lávy se při vzniku sopky střídaly s erupcemi sopečného popelu“, průvodce připomene proces vzniku sopky a pokračuje, „Oba materiály můžeme jasněji vidět uvnitř lomu. **Zajímavé je, že tento lom nebyl nikdy dotěžen.** Zůstal relativně malý a výrazně nenarušil tvar celého kopce. **Záchranou pro kopec byl zásah Státního památkového ústavu ve 30. letech 20. století. Z jeho podnětu byla těžba zastavena z důvodu ochrany barokní kaple na vrcholu i celé cenné lokality** – Zebín je významným krajinářským symbolem, který je opředen mnoha pověstmi, a lidé se k němu odedávna vztahují.“

Skupina se přesouvá na průzkum do nitra lomu, kde je dobře vidět vytuhlý vzestupný proud magmatu (čediče).

- ! Krajina Jičínska je typická měkkými materiály: opuky (slínovce), prachovce, jílovce, pískovce. Jakýkoli zdroj tvrdého kameniva zde byl proto v minulosti intenzivně využíván. Malé lomy na stavbu cest byly mnoha v kopcích v okolí – nejvíce těžby probíhalo od poloviny 19. století do začátku 20. století.
- ! Mezi nejznámější pověsti o Zebínu patří příběh o tom, že si kopec čert vysypal z boty, jako kamínek, který ho tlačil, při závodu o duši s místním mladíkem.

Kopec Zebín (pohled od Jičína)

4. Zastavení STARÁ POUTNÍ CESTA

Interpretační struktura

Fenomén: stará polní cesta

Téma: stará polní cesta jako zachovaný střípek raně novověké krajiny (období 16. až 18. století), kde nás neruší nic moderního

Sdělení: Stará polní cesta je krásným příkladem toho, jak harmonizující a bytostně příjemné je zažívat krajinu, kde nás neruší nic moderního. I přes svou nespornou (historickou, estetickou, ekologickou i psychologickou) hodnotu je však tato cesta ohrožena naší snahou dělat si život stále více a více pohodlný.

Fenomén: stará polní cesta

Fakt 1: Stará polní cesta zůstala v úseku dlouhém cca 2 km od pol. 17. stol. prakticky nezměněna – pokud se v ní procházíme, nenaruší naše oko téměř nic moderního (přitom se nacházíme v příměstském prostoru, jen 2 km od centra města).

Význam: uvědomění, že pokochání se krásou krajiny bez moderních prvků vyvolává potěšení a relaxaci

fascinace, že část kulturní krajiny zůstala zachována a nezměněna po 350 let (a není to stavba)

Nášlapné kameny:

stimulace smyslového vnímání – návštěvníci procházejí cestou potichu bez mluvení

vyjádření pomocí prostředků divadelního umění – návštěvníci tvoří společnou báseň na téma tichá procházka ovocnou alejí

Zapojovací otázky:

Co ve vás průchod alejí vyvolal? Co vám připomněl? Když teď zavřete oči, co se vám vybaví?

Pomůcky:

- nastříhané kousky čtvrtky
- fixy
- text básně K. H. Máchy

Fakt 2: V současnosti existují velké tlaky na vyasfaltování této cesty a probíhá spor mezi obyvateli města Jičína, odpůrci a “asfaltéry” o finální rozhodnutí.

Význam: zamyšlení o „nutnosti“ asfaltku; o tom co je na miskách vah (o co se můžeme připravit), když se rozhodujeme pro asfaltku v krajině

Nášlapné kameny:

ilustrace – průvodce čte popis situace ohledně sporu o vyasfaltování cesty získaný od místního občana

Zapojovací otázky: /

Pomůcky:

- text popisující spor místních občanů ohledně asfaltky

Scénář pro průvodce

Skupina se zastaví na polní cestě, kousek za dráty elektrického vedení. Průvodce odhalí klíčovou informaci: **„I když to tak možná nevypadá, nacházíme se ve velmi cenné části místní krajiny. Krajinný fragment, který můžeme okolo sebe pozorovat, zůstal téměř nezměněn od 2. pol. 17 st.⁷! Spanilost okolní krajiny vykresluje ještě v roce 1834 Karel Hynek Mácha ve svém deníku z Krkonošské cesty. Poslyšte jeho slova.“** Průvodce přečte pomalým přednesem úryvky z Máchova textu:

Rozmanitost byla hlavní vnaudou krajiny této.

Milostná spanilost a vážná velebnost

byly v ní spojeny jako v obličejí jarého mladíka,

který zasmutnělý hleděl v ni.

Za ním ležely v dálce u velikém půlkruhu hory Krkonošské

a temnomodrá stín střídal se po velebných stupních těchto

s rudožhavým světlem prvního slunce.

Právě před setníkem (mladíkem), v polední stranu obráceným

byla daleká rovina,

po nížto se ourodná pole s květoucími lučinami střídala.

Na obzoru jejím stál chlum Veliš,

korunovaný zdmi starého hradu,

a o něco blíže strměl holý kopec Zebín...

„Je pravděpodobné, že Mácha při své pouti do Krkonoš procházel i právě po této cestě. My se nyní vydáme v jeho poetických stopách.“ Průvodce motivuje skupinu k průchodu alejí bez mluvení. Dětem komunikuje, že se jedná o bobříka mlčení, který trvá až k ceduli naučné stezky (přibližně 500 m). *„Zkusíme si starou krajinu prožít, procítit, potichu, ideálně bez mluvení se do ní ponořit každý sám za sebe.“*

⁷ 17. století je v evropském prostoru charakterizováno renesanční kulturou a utvářením základů moderní filosofie a vědy. V druhé polovině 17. století (1650–1700) žili např. Jan Amos Komenský (1592–1670), Rembrandt (1606–1669), Molière (1622–1673), Isaac Newton (1643–1727), Daniel Defoe (1660–1731).

Průvodce jde první, zastaví se u cedule naučné stezky. Ukončí mlčení a rozdá návštěvníkům kousek čtvrtky a fix. Úkolem je vyjádřit dojem z toho co prožili během tichého průchodu alejí formou dvou slov – podstatného a přídavného jména nebo dvou až tříslavným veršem. Průvodce položí otázku: „Co ve vás průchod alejí vyvolal? Co vám připomněl? Když teď zavřete oči, co se vám vybaví?“ Průvodce nechá čas na zpracování 3-4 minuty. Návštěvníci postupně dokončují, když má průvodce všechny texty u sebe, přečte je v posloupnosti, jak je obdržel, nahlas jako společnou báseň.

Zde doporučujeme udělat pauzu na svačinu.

Průvodce naváže kontrastem: „Když si vzpomenete třeba jen na to, jak jste prožívali chůzi po asfaltce ze Zebína a oproti tomu, jak vám bylo v aleji? I přes své nesporné hodnoty historické i přírodní, je tato cesta ohrožena. **Ve městě Jičín se už přes 7 let (2014–2021) dobu vedou spory mezi zastánci vyasfaltování cesty a jejími odpůrci.**“ Průvodce přečte text místního historika, který popisuje situaci v Jičíně:

V létě roku 2014 se vzedmula mohutná vlna odporu ze strany jičínské veřejnosti proti výstavbě tzv. cyklostezky Jičín-Železnice. Nevadil samotný záměr cyklostezky, ale její podoba. Má jít o 3 m širokou asfaltovou silnici s dopravním značením a dalšími urbanizujícími prvky. Asfaltová komunikace by totálně zničila historické jabloňové aleje i krajinný ráz.

V letech 2014-2015 vznikla velmi úspěšná petice „Alej bez asfaltu“ (přes 1000 petentů), proběhlo několik happeningů a terénních exkurzí za účasti téměř dvou stovek lidí.

Vše vyvrcholilo jednáním zastupitelstva koncem r. 2015, kde se odpůrci asfaltu snažili s pomocí části jičínských zastupitelů prosadit myšlenku vybudování cyklostezky s nezpevněným, šotolinovým povrchem. Neúspěšně. Cyklisticko-bruslařská lobby byla silnější. Tím také skončila etapa boje ve znamení diskuse, vysvětlování, přesvědčování a kompromisů.

Od té doby se snažíme zabránit zničení 2 km dlouhého krajinného úseku legislativní cestou. Je to tvrdý boj, který pokračuje již celkem sedm let a dosud není rozhodnuto. Letos to začíná být obzvláště tvrdé a napjaté (před 7 týdny jsem nejen já psal ministrowi životního prostředí, psáno v červnu 2021).

Pavel Kracík

Průvodce uzavírá zastavení: „Je k zamyšlení na kolik se svými snahami o to, dělat si život více a více pohodlný, připravujeme o to, aby náš život byl skutečně dobrý.“

Dobrá místa v našem okolí přispívají k pocitu naší vlastní harmonie. Krásná místa, krásný život.“

- ! V blízkosti zastavení se nachází cedule naučné stezky, která pojednává o historické bitvě u Jičina. Bitva prusko-rakouské války v roce 1866 se odehrála i v místě, kde se nacházíme. Průvodce může tento fakt krátce okomentovat a propojit se sdělením – kdyby vojáci vstali z mrtvých, toto místo by i dnes poznali.

- ! V tématu hrozícího vyasfaltování historické polní cesty může dojít k rozdělení skupiny na dva názorové tábory. Průvodce může zmírnit případné konfliktní situace akcentem na konkrétní situaci, jak jí vidíme zde, a vyhnout se přílišnému zobecnění problému (tj. asfaltky v krajině jsou špatné).

5. Zastavení VRCHOL ČEŘOVKY – ROZHLEDNA MILOHLÍDKA

Interpretační struktura

Fenomén: rozhledna

Téma: rozhledna jako lidský výtvar, který zabránil odtěžení kopce

Sdělení: Rozhledna Milohlídka vznikla původně proto, aby zachránila lidi, a nakonec zachránila i kopec Čeřovku.

Fenomény: rozhledna Milohlídka a lom v kopci Čeřovka

Fakt 1: Rozhledna Milohlídka byla vystavěna před polovinou 19. st., proto aby chudí lidé dostali práci.⁸

Význam: překvapení, že rozhledna byla vystavěna z ušlechtilých důvodů

⁸ Jako např. starší Hladová zeď v Praze.

Nášlapné kameny:

vyprávění – průvodce vypráví příběh výstavby rozhledny

pozorování – návštěvníci společně s průvodcem čtou historický nápis nad vchodem do rozhledny

ilustrace – průvodce ukazuje návštěvníkům historické obrázky rozhledny

Zapojovací otázky:

Znáte nějakou jinou sopku, na které je umístěna rozhledna? Byli jste na ní?

Pomůcky:

- dobové obrázky rozhledny

Fakt 2: Lom v jeho komerční podobě vznikl ve stejné době jako rozhledna, ale jeho těžba byla později těsně před budovou rozhledny zastavena.

Význam: překvapení, že rozhledna zastavila postup lomu

uvědomění, že lidský výtvar, ke kterému máme vztah, může být ochrannou “známkou” pro kousek přírody a zabránit tak její devastaci

Nášlapné kameny:

vyprávění – průvodce vypráví příběh o historii těžby v lomu

Zapojovací otázky: /**Pomůcky: /**

Scénář pro průvodce

„Dostali jsme se až na vrchol Čeřovky, druhé sopky na naší trase. Před sebou vidíte rozhlednu. Znáte nějakou jinou sopku, na které je umístěna rozhledna? Byli jste na ní?“ Návštěvníci odpovídají (např. Milešovka, Kozákov, Lovoš, atp.). Průvodce navazuje: „Sopek s rozhlednou je jistě více, ale tato je v pár ohledech unikátní. Jedná se totiž o nejstarší rozhlednu v Českém ráji – je dokonce starší než vyhlídka v Hruboskalském skalním městě. A zároveň byla postavena z tak trochu netradičních důvodů.“ Průvodce upozorní na historický text nad vstupem do Milohlídky a společně s návštěvníky jej přečte: „Vystavená ochotou spanilých dárců, Milohlídka, v úlevu nuznoživých, k rozkoši krasolibé“. Poté vypráví příběh o tom, že **rozhledna byla postavena z ušlechtilých důvodů, aby chudí lidé dostali práci.**

„Jedná se tedy o takovou místní hladovou zeď. Když se rozhledna stavěla, celý kopec byl holý na rozdíl ode dneška. Takže by se mohlo zdát, že rozhledna již na kopci nemá takový význam. Avšak rozhledna měla zásadní význam. Komerční lom, který vidíme pod námi, vznikl ve stejné době jako rozhledna samotná. Jeho těžba byla ale těsně před rozhlednou zastavena. **Díky tomu, že lidé nechtěli přijít o část své kulturní historie, bylo zachráněno i přírodní bohatství v podobě kopce samotného. Čeřovka nebyla odtěžena a dodnes je pro obyvatele Jičína významným výletním a rekreačním místem (stejně tak jako Zebín, nebo stará ovocná alej).**“ Nakonec průvodce vyzve návštěvníky, aby vystoupali na rozhlednu.

6. Zastavení LOM V KOPCI ČEŘOVKA

Na tomto zastavení se nacházejí dva fenomény, které jsou předmětem interpretace. První fenomén průvodce interpretuje na začátku lomu u panelu naučné stezky, druhý ve spodní části lomu u naleziště porcelanitu.

Interpretační struktura

Fenomén 1: bývalá sopka Čeřovka

Téma: Čeřovka jako příklad sopky, která zatuhla pod zemským povrchem

Fenomén: bývalá sopka Čeřovka (vpravo) v kontrastu se Zebínem (vlevo)

Sdělení: Čeřovka je „porcelánový kopec“, který byl upečen pod zemským povrchem.

Fakt 1: Čeřovka je bývalá sopka, u které se ale magma neprodralo až na povrch - díky tomu vznikla i mocná vrstva podivuhodného kamene zvaného porcelanit⁹.

⁹ Porcelanit, někdy také nazývaný porcelánový jaspis, je hornina vzniklá tepelnou přeměnou jílovitých břidlic a slinitých hornin. V přírodě vzniká např. na místech, kde se jíl dostane do styku se žhavým magmatem. Jedná se v podstatě o přírodní porcelán. Převažuje v něm oxid křemičitý, obsahuje oxidy hliníku, vápníku, železa a hořčíku. Jeho barva je červená, hnědočervená, hnědá, namodrale šedá, oranžová a žlutá. Má matný skelný lesk, skoro až voskový. Jeho tvrdost je 6,5–7,0. Jedná se o horninu kontaktní metamorfózy.

Význam: překvapení, že existují sopky, které vytuhly pod povrchem
údiv, že existuje přírodní porcelán

Nášlapné kameny:

ilustrace – průvodce využívá obrázků na ceduli naučné stezky k popisu procesu vzniku sopky

stimulace smyslového vnímání – návštěvníci si mohou sami osahat kámen porcelanit a zkouší si jeho znělost cinkáním kamene o kámen

Zapojovací otázky: /

Pomůcky: /

Scénář pro průvodce

*„Čeřovka je bývalá sopka, jejíž láva vystupovala do bažinaté krajiny, stejně jako Zebín. V tomto případě ale sopce došla energie a nedostala se přes sedimenty až na povrch, do bažinaté vrstvy. Nedošlo tedy k výrazné erupci na kontaktu žhavého magmatu s vodou, jako v případě Zebínu. **Sopce došla energie a láva vytuhla pod usazenými vrstvami.** Sopka je malá a unikátní v tom, že má své dvojče. Kopec Šibeňák, který jsme si ukazovali z vrcholu Zebína, vznikl ve stejné době i stejným způsobem. Obě bývalé sopky obsahují jednu specialitu – kámen zvaný porcelanit. **Podpovrchový výbuch přetavil nadložní usazené vrstvy jílovců, prachovců a vápnitých pískovců a vznikl přírodní porcelán, porcelanit.** Pojdme se na něj nyní podívat do spodní části lomu.“*

Fenomén 2: lom na Čeřovce

Téma: lom jako přírodní divadlo zabránil likvidaci místa jeho úplným zavezením

Sdělení: Kulturní funkce bývalého lomu v kopci Čeřovka a zájem místních lidí místo uchránili před úplným zavezením – jeho sopečné dvojče kopec Šibeňák takové štěstí neměl.

Fakt 1: Lidé si lom na Čeřovce oblíbili a stalo se z něj přírodní divadlo.

Význam: pochopení, že bývalý lom je dobrým místem pro kulturní dění

Nášlapné kameny:

ilustrace – průvodce pracuje s fotografiemi z letního festivalu Propadák

Zapojovací otázky: /

Pomůcky:

- fotky z festivalu Propadák

Fakt 2: V porevolučním období byl lom částečně zavezen – díky pozornosti místních a jeho kulturnímu významu však naštěstí ne úplně, jako se tomu stalo například v případě kopce Šibeňáku.

Význam: pochopení, že existující kulturní zájmy mohou fungovat jako ochranná známka i pro kousek přírody

uvědomění, že důležitý je vždy zájem lidí o dobrá místa v jejich okolí

Nášlapné kameny:

ilustrace – průvodce demonstruje kulturní život v lomu pomocí fotografií z místního festivalu Propadák

Zapojovací otázky: /

Pomůcky: /

Scénář pro průvodce

Průvodce dovede skupinu do spodní části lomu, kde návštěvníkům ukáže naleziště porcelanitu. Návštěvníci si kámen prohlížejí a cinkají na něj. Průvodce využije cinkání pro přemostění k dalšímu faktu, „*Už i sám porcelanit nám odkrývá další důležitou vrstvu tohoto místa, kterou je hudba.*“ Průvodce poté promlouvá o historii lomu jako kulturního místa: „***Ve 30. letech 20. století bylo v lomu zřízeno letní divadlo. Za komunismu se zde konaly koncerty, kterých se účastnilo až 5 tisíc lidí. Koncertovali zde například Waldemar Matuška nebo Karel Gott. Místo bylo oblíbeným českým přírodním divadlem.***“ Průvodce poukáže na nejspodnější část lomu a vysvětlí návštěvníkům, že lom zde byl původně ještě hlubší a tvořil přirozeně tvar amfiteatru. „***Tato část byla ale v porevolučních letech zavezena a zavezen by byl i celý lom, kdyby si toho místní lidé nevšimli a nezačali proti tomu aktivně vystupovat. Občanská iniciativa zabránila dalšímu zavážení lomu, který zůstal zachován, a dnes je již evidován jako místo určené pro kulturu a koncerty.***“ Průvodce ukáže návštěvníkům fotografie z festivalu Propadák – kulturní akce, která se odehrála v lomu. „***Sopečné dvojče Šibeňák takové štěstí ale neměl,***“ doplní průvodce příběh druhého kopce, „***lom v jeho středu byl v 90. letech takřka přes noc kompletně zavezen. My se z důvodu délky trasy dnes až na tento kopec nevydáme. Kdybyste ale měli šanci někdy se tam podívat, uvidíte, že bývalá sopka byla zavezením v podstatě zlikvidována. Historie a původní charakter místa je zásadně pozměněn několikametrovou vrstvou navážky.***“

Průvodce nakonec ještě doplní: „Každá z našich tří sopek čelila těžbě. Takový už byl osud většiny vrcholků sopečného původu ve zdejší krajině chudé na tvrdé kamenivo. **Můžeme si ale povšimnout, že míra těžebního zásahu u sopek postupně graduje.** V magickém Zebínu s kapličkou Máří Magdalény na vrcholu je lom poměrně malý a výrazně nenarušil tvar celé sopky. Na Čeřovce lom dosahuje o poznání větších rozměrů, ale díky Milohlídce a přírodnímu divadlu byl tvar i charakter kopce z větší části zachráněn. Kopec Šibeňák nezachránilo nic, byl v podstatě zlikvidován – nejprve výrazně odtěžen a následně zavezen.

- ! Lom Čeřovka je geologicky zajímavý (krom porcelanitu) také pro své nálezy zkamenělin, stejně tak jako býval i lom v kopci Šibeňák – materiálem pro vznik porcelanitu byly jílovce z období křídly.

7. Zastavení VILOVÁ ČTVRŤ ČEŘOVKA

Interpretační struktura

Fenomén: městská čtvrť „stará Čeřovka“

Téma: prvorepubliková čtvrť jako příklad koncepčního urbanistického celku

Sdělení: Prvorepubliková čtvrť Čeřovka je příkladem urbanistické kompozice, která pracuje s přirozeným reliéfem krajiny.

Fenomén: vilová čtvrť Čeřovka – pohled do ulice Dukelská

Fakt 1: Čtvrť Stará Čeřovka, která vznikla za první republiky, kopíruje tvarem svých ulic tvar kopce (vrstevnice), pracuje s průhledy do krajiny a záměrně ponechává zeleň na vrcholku kopce.

Význam: uvědomění příjemného pocitu z místa, kde urbanista respektuje krajinu

Nášlapné kameny:

ilustrace – průvodce popisuje za pomoci ortofotomapy, jak urbanistické zpracování čtvrti respektuje kopec Čeřovka

Zapojovací otázky: /

Pomůcky:

- ortofotomapa Čeřovky
- obrázek urbanistické koncepce zahradního města

Fakt 2: Architektonické pojetí domů má společné jednotící prvky, které místu dávají charakteristický ráz.

Význam: uvědomění faktu, že ucelený ráz čtvrti za použití opakujících se prvků tvoří harmonické prostředí (klidný rytmus)

Nášlapné kameny:

pátrání po odpovědích – návštěvníci hledají architektonické prvky, které se opakují na domech ve Štrauchově ulici

Zapojovací otázky:

Jak se vám čtvrť líbila? Dokázali byste si představit, že byste v ní bydleli?

Pomůcky: /

Scénář pro průvodce

Průvodce zastaví před sochou Bohuslava Foerstera, kde promluví o vzniku čtvrti a o jejím architektu Čeňkovi Musilovi. Za pomoci ortofotomapy popisuje, jaké prvky zahradního města na čtvrti vidíme a jak architekt pracuje respektujícím způsobem s charakterem krajiny. ***„Důležitou roli zde hrály průhledy do krajiny a zeleň. Na vrcholu téměř symetrického kopce ponechal Čeňk Musil lesopark s již uzavřeným lomem a po vrstevnicích, v soustředných kruzích, nechal kopec obíhat pěti novými ulicemi. Hlavní osou, kolmou na tyto komunikace se stala dnešní Foersterova ulice, opticky navázaná na vrch Veliš.“*** Poukáže na využití průhledu – z ulice Foersterova, na jejímž začátku skupina stojí, je na obzoru vidět vrch Veliš.

Poté se skupina skrze čtvrť vydává až na Jakubcovo náměstí, kde průvodce zadá úkol, aby návštěvníci hledali při průchodem Štrauchovou ulicí prvky, které se opakují na různých domech. Během průchodu ulicí návštěvníci o těchto prvcích diskutují. Průvodce se návštěvníků na konci zeptá, jestli se jim čtvrť líbila a zda by si dokázali představit v ní bydlet. **Poté zakončí zastavení shrnutím, že jednotný architektonický ráz celé čtvrti tvoří příjemné prostředí pro život.**

8. Zastavení LIPOVÁ ALEJ

Interpretační struktura

Fenomén: Valdštejnova lipová alej

Téma: lipová alej jako ukázka komponované barokní krajiny a její podoba v moderní době

Sdělení: Lipová alej, kterou Valdštejn položil jako jednu ze základních linií své barokní komponované krajiny, je dnes vpadlá do útrob rozrůstajícího se města – namísto krajinného prvku se z ní stala důležitá součást městské zeleně, která dnes funguje jako přírodní pás vedoucí z centra města na jeho okraj.

Fenomén: Valdštejnova lipová alej

Fakt 1: Valdštejn alej nechal vytvořit jako liniový prvek, který vchází do volné krajiny (barokní komponovaná krajina) a jehož součástí jsou i průhledy do okolních polí, luk a sadů.

Význam: uvědomění, že Valdštejn původně nechal vysadit alej jako cestu skrze volnou nezastavěnou krajinu

uvědomění, jak se krajina v posledních desetiletích rychle mění a zastavuje

Nášlapné kameny:

ilustrace – průvodce pracuje s dobovou mapou, ze které je dobře čitelné, že alej byla původně vysázena do volné krajiny

Zapojovací otázky: /

Pomůcky:

- historická mapa krajiny (1840)

Fakt 2: Dnes je krajina podél aleje zaplněna zástavbou organicky vznikajících domů, které přiléhají k místní komunikaci vedoucí paralelně s koridorem lipové aleje – alej tvoří zelenou osu, která vede z centra města na jeho okraj.

Význam: pochopení, že i přes zmaření Valdštejnova záměru alej dnes plní důležitou funkci pro obyvatele města Jičína

Nášlapné kameny: /

Zapojovací otázky:

Zkuste být pozorní a zastavte na místě, kdy budete mít z aleje výhled do volné krajiny na obě strany.

Pomůcky:

- ortofotomapa aleje a jejího okolí
- historická fotografie aleje

Scénář pro průvodce

Průvodce dovede skupinu do zatravněného pruhu uvnitř aleje a za pomoci historické mapy seznámí návštěvníky s původní podobou aleje, jak byla zasazena do krajiny v období Albrechta z Valdštejna. Poukáže na skutečnost, že podoba krajiny zde (tj. alej a její umístění) není náhodným výsledkem různých lidských činností, nýbrž že se jedná o důmyslně připravenou krajinnou kompozici, tzv. barokní komponovanou krajinu: „*Lipová alej je součástí geometricky přesné linie, která spojuje vrch Veliš s městem Jičínem a obcí Valdice. Nacházejí se na ní významné stavby: původně zde byl hrad na vrchu Veliš, dále je zde Kostel sv. Jakuba Většího, Valdštejnská lodžie a kartuziánský klášter ve Valdicích.*“ Přiblíží hlubší význam těchto míst, jak jej chápal Albrecht z Valdštejna.

Poté zdůrazní fakt, že alej ve své době byla liniovým prvkem v otevřené krajině mezi poli. Průhledy do volné krajiny byly nedílnou součástí jejího půvabu. Poukáže na kontrast se současností, kdy je prostor podél aleje zaplněný městskou zástavbou: „Do krajiny není přes domy už vidět. Dalo by říci, že se zde dnes potkává komponovaná krajina s krajinou nekomponovanou – s městskou zástavbou, organicky se rozrůstající do krajiny podél páteřní silniční komunikace, kde platí, že krajina je pouhým vedlejším produktem způsobu života člověka, nikoli předem plánovaným komponovaným celkem.“

Průvodce poté uzavře zastavení: „**I když Valdštejnův záměr byl z části zmařen, alej je dnes důležitým prvkem zeleně, který vede z centra až na okraj města. Nejen v době nejprísrnějších covidových opatření, byla a je pro místní obyvatele cennou promenádní trasou na kávu do Valdštejnské lodžie. My se dnes vydáme stejným směrem. A já mám pro vás jeden úkol a jednu hádanku? V aleji zbývá ještě jedno místo, kde zůstal zachován oboustranný průhled do krajiny. Zkuste si ho povšimnout, až k němu přijdeme. A kvízová otázka – pěšiny podél aleje byly zpevněny tvrdým kamenivem. Z jakého kopce myslíte, že kámen pochází? (Odpověď: alej byla pravděpodobně zpevněna kamenivem ze Zebínu, Čerňovky i Šibeňáku.) Na sopkách jsme byli nebo je viděli z dálky a teď je máme opět, jen v jiné podobě, pod nohama.**“

- ! Obsáhlé téma Valdštejnovy barokní komponované krajiny i osobnosti Albrechta z Valdštejna je velmi pěkně zpracováno průvodci přímo ve Valdštejnské lodžii. Metodický materiál se celému tématu proto věnuje jen ve stručnosti.
- ! V lipové aleji je od roku 2013 instalována tzv. planetární stezka, která ve zmenšené verzi ukazuje velikosti a vzdálenosti mezi jednotlivými vesmírnými tělesy tak, jak byly známy za Valdštejnova života (formou pískovcových dlaždic umístěných v aleji).

ZÁVĚREČNÁ REFLEXE

Reflexe probíhá v Libosadu na terase Valdštejnské lodžie. Průvodce připomene hlavní body na cestě od počátku až sem. Poté se zeptá: *„Došli jste k nějakému uvědomění, které si z této vycházky pro sebe odnášíte a chtěli byste ho sdílet? Případně nějaký aha moment, co vás překvapilo? Nebo něco, co vám vrtá hlavou?“* Průvodce naváže na reakce návštěvníků a na závěr komunikuje, případně pouze doplní či zdůrazní hlavní sdělení celé vycházky.

SEZNAM VŠECH POMŮCEK

Z1

- podložka
- papír
- fix
- fotografie sopečného hřebenu
- obrázek surcejského typu výbuchu sopky

Z2

- historická mapa krajiny (1840)
- mapa se zákresem prolínání 4 různých krajin
- panoramatická fotografie krajiny z vrcholu Zebína

Z3

- /

Z4

- nastříhané kousky čtvrtky
- fixy
- text básně K. H. Máchy
- text popisující spor místních občanů ohledně asfaltky

Z5

- dobové obrázky rozhledny

Z6

- fotky z festivalu Propadák

Z7

- ortofotomapa Čeřovky
- obrázek urbanistické koncepce zahradního města

Z8

- ortofotomapa aleje a jejího okolí
- historická fotografie aleje

ODBORNÉ TEXTY

1. NA ÚBOČÍ ZEBÍNA

Jičínské vulkanické pole a vznik Zebína:

Zebín je pozůstatkem třetihorní sopky. Spolu s řadou dalších sopek Českého ráje a Podkrkonoší tvoří oblast drobných rozptýlených vulkánů, která se označuje jako jičínské vulkanické pole. Tento malý vulkánek soptil před přibližně 18 miliony let, ve stejné době jako nedaleké Trosky. Přes stejné stáří a velmi podobné chemické složení se však styl erupcí obou sopek výrazně odlišoval, což je dnes patrné na odlišných sopečných uloženinách obou vulkánů. Zebín je situován v Jičínské kotlině tvořené jílovcí a slínovci, které nepropouští vodu, a v období třetihor tu patrně vznikla krajina plná močálů a jezer. Erupce Zebína pak probíhala v prostředí bohatém na vodu. Voda způsobovala účinné rozdrobení vyvrhovaného sopečného materiálu – Zebín tvoří hlavně drobnější sopečné úlomky (lapily).

Zdroj: Text naučného panelu pod Zebínem

Jičín jako město čtyř krajin:

Jičín je město, jehož okolí nalezneme čtyři výrazně odlišné typy krajin: krajina pískovcových skal, krajina Podkrkonoší, krajina vulkanických kuželů a krajina rovin a začínajícího Polabí. Rozmanitost geologická, bohatství přírodních ekosystémů, četnost kulturních památek spolu s různými koncepty komponovaných i nekomponovaných krajin tvoří kolem Jičína bohatě strukturované významové pole.

Zdroj: *Jičín – město čtyř krajin, územně plánovací podklad*, Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2005

2. VRCHOL ZEBÍNA

Jak to bylo se založením města Jičína:

První písemná zmínka o Jičíně (nikoliv však o městě!) existuje k roku 1293, kdy se zmiňují "statky zvané Jičín". Ty jsou v majetku české královny Guty Habsburské (manželky Václava II.) a "odedávna patří českým královnám" (což znamená, že existovaly již před Gutou). Je zde název Jičín, ale netušíme, s čím přesně výraz "statky zvané Jičín" spojit.

V roce 1297 královna Guta umírá, statky připadají králi a ten je následně dává spolu se 100 lány v zástavu Lévovi (Lvovi) z Brad (později z Konecchlumí). Léva z Brad byl členem tehdy významného rodu Načeraticů/Hronoviců a v první polovině 13. stol. vystavěl v Jičínské kotlině hrad Brada.

V roce 1304, tedy po necelých 7 letech, ale král tyto statky Lévovi z Brad odnímá a tehdy se již o Jičíně píše jako o "civitas" tedy městě.

Chronologické rozmezí založení města Jičina je tedy písemnými prameny vymezeno poměrně přesně, a navíc v relativně krátkém intervalu 7 let, ale prameny nás nikterak nespravují o tom, co se během této doby vlastně stalo. O to více hypotéz se nabízí. Situaci navíc komplikuje translace původní lokace:

Musíme si uvědomit, že středověké město bylo ve své době, ve svých raných počátcích zcela novým urbánní útvarem, s jehož zakládáním a fungování nebyly žádné zkušenosti. I proto se stávalo, že řada lokací – takových urbánních experimentů – nebyla umístěna šťastně, zvolené místo bylo z vícero důvodů velmi nevhodné a v takových případech buď lokace záhy zanikla, nebo se smrškla na drobnou ves, jež existovala nadále, nebo došlo k jejímu přenesení na novější, vhodnější a většinou nedaleké místo. Tyto případy translací jsou běžné nejen v českých dějinách, ale i evropských. V našich zemích na ně upomínají nejčastěji místní názvy, např. Starý a Nový Bydžov.

Původní lokace města Jičina se nacházela v místě malé obce Staré Místo na východním úpatí Velišského hřbetu. Už sám název Staré Místo je výmluvný. V písemných pramenech poloviny 14. století a krátce po polovině 14. století se ještě o této obci hovoří jako o Antiquum Gitschin-Gyczin tedy o Starém Jičíně. Poloha však byla značně nevhodná, a to z více důvodů. Předně nedostatek vody – tok řeky Cidliny byl daleko a místní drobné vodoteče nemohly stačit. Lokace na úpatí Velišského hřbetu sice nabízí vyvýšené místo, ale nijak strategické a velmi špatně hájitelné. V neposlední řadě mohla sehrát svou roli i větší vzdálenost od pradávnej obchodní cesty nazývané Hradecká cesta, jež směřovala od Hradce Králové podél Hořického a Mlázovického Chlumu, napříč Jičínskou kotlinou (Úlibice-Železnice-Kněžnice) do Turnova a dále na sever do Žitavy. Původní lokace byla tedy přenesena o cca 3,5 km severněji na mírnou, vyvýšenou ostrožnu, ze dvou stran obtékanou řekou Cidlinou. Na místo s dostatkem vody, místo dobře hájitelné a blízko obchodní stezky.

Kdo je to lokátor:

Lokátor: Předně je důležité rozlišovat mezi zakladatelem a lokátorem, což se často chybně spojuje. Zakladatel zakládá, iniciuje založení, sponzoruje, současnými termíny je to investor. Lokátor fakticky realizuje městskou lokaci, takže jde o stavitele – urbanistu – projektanta a naší terminologií realizátora stavby. Lokátor musel být člověk, který měl dostatečně znalosti na to, aby dokázal najít

v terénu vhodné místo lokace. Dále musel umět správně odhadnout a zvolit velikost města a mít zeměměřičské znalosti, aby jej dokázal vyměřit a rozparcelovat. A v neposlední řadě jej musel také dokázat засídlit. Dost často, nikoliv však z pravidla, byl za své konání odměněn funkcí prvního rychtáře nově založeného města, s čímž byla spojena celá řada finančních výhod v podobě odvádění dávek. V případě Jičína však jméno prvního rychtáře není doloženo, chybí prameny.

Střed města, jeho náměstí a síť ulic je původní, tedy z onoho prvotního vyměření na přelomu 13. a 14. století a od té doby se nijak výrazně neměnila.

Zdroj: Pavel Kracík

Kaple není předmětem interpretace, přesto může být předmětem dotazů návštěvníků. Proto přikládáme krátký text.

Kaple Máří Magdalény na vrcholu kopce:

Ohledně původu malé barokní kaple sv. Maří Magdaleny na vrcholu Zebína panují dodnes nejasnosti. Její výstavba bývá literaturou kladena k roku 1700, nebo do poloviny 18. století, ale tyto nepodložené údaje bude nutné kriticky revidovat. Informace o vzniku kaple v polovině 18. století dokonce spojuje její založení s působením valdických kartuziánů, ale i pro toto tvrzení postrádáme písemné prameny. Za prokazatelně nejzazší datum jejího vzniku lze pokládat rok 1720, kdy se objevuje vyznačena ve známé mapě Čech Johanna Christoha Müllera.

Shrnutí: Nejzazší datum vzniku (a jediné prokazatelné) je rok 1720, tedy založena před rokem 1720. O okolnostech založení a fundátorech kaple nevíme prokazatelně vůbec nic. Takže zatímco historiografie stále tápe, folklorní tradice má již minimálně dvě století jasno: Podle známé lidové etiologické pověsti nechal kapli sv. Maří Magdaleny postavit chudý chalupník Václav jako poděkování za záchranu, které se mu dostalo od vyšší prozřetelnosti při jeho závodu s čertem, během kterého vznikl i kopec Zebín.

Zdroj: Pavel Kracík

3. ZEBÍNSKÝ LOM

Jak je kopec Zebín vnímáný:

Ať přijíždíte na Jičínsko z kterékoliv strany, Zebín je jeho přirozenou hlavní a centrální dominantou. Je to poznávací znamení – vidím Zebín, už jsem v Jičíně. Vrch tím, jak vypadá, jaký má tvar a že je situován uprostřed Jičínské kotliny, měl

zajímavou symbolickou funkci. Už na začátku starší doby železné v období osídlení lidem popelnicových polí, začíná fungovat jako sakrální místo, kultovní areál. Fakt, že kopec měl symbolickou funkci, se zračí i v novodobém folkloru. Nejznámější pověst o vzniku Zebína, vypráví, že si během běžeckého závodu vysype čert "kamínek" z boty a v krajině je ráno nový kopec Zebín (nápadná symetrie kopce, jako by ho někdo vysypal).

Zebín hraje významnou roli v lidových proroctvích, která říkají, že změna, která souvisí s horou, předznamená příchod zlých časů. Dokud se na vrchu neujme žádný strom, nebude válka, říká jedno z nejstarších proroctví (během novověku je kopec využíván jen k pastvě a je holý). Později kopec zarůstá, tak vzniká proroctví nové, že až na Zebíně vyrostou stromy, ke kterým se bude dát uvázat kůň, tak přijde obrovská válka. Další staré proroctví: Až se hora Zebín květem obsypá, až na Veliši lev zařve, až na Kumburku kohout zakokrhá, přijde zkáza Českého království.

V druhé polovině 19. st. dochází k velkému rozvoji sadařství. Zahradník Josef Sekáč nechává vysadit na Zebíně třešňovku (zbytek sadu je stále vidět na úbočí sopky). Najednou se úplně změní charakter kopce, květem se obsypá. Tradice tvrdí, že proroctví se naplnilo, když v roce 1866 proběhla velká bitva u Jičína.

Zdroj: Pavel Kracík (upraveno dle záznamu z diktafonu)

4. STARÁ POLNÍ CESTA

Historická hodnota cesty:

Přibližně 2 km dlouhý úsek, vymezený severním okrajem zahrádkářské kolonie a rekultivovanou skládkou Zebín, představuje historicky i krajinářsky nesmírně cenný, intaktně zachovaný relikt raně novověké krajiny s historickou, středověkou komunikací, který zůstává minimálně za poslední 3-4 století prakticky nezměněn. Celkový ráz krajiny se mezi Čeřovkou a Zebínem prakticky nezměnil, tedy nivní louky (záplavové území řeky Cidlina) a hospodářsky využívané plochy v podobě polí, zahrad a ovocných sadů a alejí. Na rozdíl od ostatních příměstských prostor, zasažených a zničených moderním „urbanismem“, paprscitou zástavbou podél komunikací a negativním spojováním sídel, má návštěvník unikátní možnost v příměstském prostoru vstoupit a projít raně novověkou krajinou.

Historie cesty:

O původně středověké komunikaci, spojující město Jičín a městečko Železnice, toho mnoho zjistit nelze. Písemné prameny zmiňují její existenci. O podobě

a průběhu však zcela přirozeně nic neuvádějí. V mapových podkladech se objevuje až na 1. vojenském mapování v druhé polovině 18. století.

Zde je patrné, že její průběh je prakticky identický se současným stavem. Charakter cesty se rovněž nezměnil. V úseku od okraje bývalého jezuitského dvora (okraj Jičína) až pod vrch Čeřovka měla cesta úvozový charakter. Tento historický úvoz tu je dodnes, byť ve značně změněné podobě, v několika posledních krátkých úsecích zachován (prostor zahrádkářské kolonie). Ještě v 90. letech byla komunikace průchozí v celé délce, leč kolem přelomu milénia nechalo město Jičín (resp. pracovník územního plánování) cestu v tichosti zrušit a proměnit v zahrady (z nichž jedna patří právě onomu úředníkovi).

Pokud by vojáci padlí v bitvě u Jičína dne 29. 6. 1866 vstali z hrobů, tento prostor by velmi důvěrně poznali. Jedinou výraznější proměnou od té doby je radikální zmenšení a vysušení rybníka Kníže, který r. 1866 dosahoval až k tzv. Žabínku, tedy prakticky k severnímu okraji dnešní zahrádkářské kolonie. V bahnitém rybníce se tehdy utopilo mnoho ustupujících rakouských vojáků, viz pomník v těchto místech. A neznali by těch pár dřevěných kandelábrů s porcelánovými izolanty a dráty elektrického napětí, které vedou od Soudné do Dílců. I ty jsou už ale z dnešního hlediska téměř historickým prvkem.

Zdroj: Pavel Kracík

5. VRCHOL ČEŘOVKY – ROZHLEDNA MILOHLÍDKA a 6. LOM V KOPCI ČEŘOVKA

Vznik romantické rozhledny Milohlídky na vrchu Čeřovka je úzce spojen s málo známou, leč ve své době výraznou osobností krajského hejtmana a guberniálního rady Josefa Hansgirga, jenž působil v Jičíně ve 30. a 40. letech 19. století. U tohoto společenského a velice vzdělaného úředníka a jeho manželky se každý pátek večer scházivala jičínská inteligence, tvořená mimo jiné zástupci vlastenecky orientovaných profesorů gymnázia. V tomto okruhu, uvádí se dokonce přímo z podnětu a nápadu Josefa Hansgirga, se r. 1843 zrodila ušlechtilá myšlenka. Počátkem 40. let 19. století se totiž celá řada lidí potýkala s materiálním nedostatkem a nezaměstnaností, proto se Hansgirk rozhodl iniciovat finanční sbírku mezi bohatými jičínskými měšťany na stavbu romantické rozhledny, která by dala obživu a práci potřebným. Na tento záměr odkazuje i nápis na vstupním portále pseudogotické věže: „Vystavená ochotou spanilých dárců Milohlídky, v úlevu nuznoživých, k rozkoši krasolibé“. Tento text bývá připisován „Libuňskému jemnostpánovi“ Antonínu Markovi (pozor, ve starší regionální literatuře občas vyskočí mylná informace, že autorem byl gymnaziální profesor Antonín Vánkomil Maloch – nebyl a nemohl být). Zajímavostí je i méně známá skutečnost, kterou na rozdíl od těch profláklých a notoricky známých informací

kolujících internetem nenajdete, že roku 1844 vyšla velmi půvabná, leč dnes zapomenutá německy psaná básnická sbírka Heimatstimmen s regionálním zaměřením na Jičínsko od Karla Viktora Hansgirga, mladého syna guberniálního rady, který výtěžek z prodeje věnoval právě na dostavbu Milohlídky a úpravu jejího okolí. Nejasný detail, na který nejspíše narazíte a kterým se doposud nikdo nezabýval, je dvojí datace vzniku Milohlídky. Vedle letopočtu 1843 se totiž uvádí i rok 1844. Opět nechci zabíhat do detailů, mám k tomuto tématu sebranou horu materiálů na článek, problematika je obsáhlá včetně málo známé zprávy o přesekání původního nápisu (ten dnešní je tedy mladšího data!), ale vše nasvědčuje tomu, že stavba Milohlídky byla započata r. 1843 a v roce následujícím dokončena, proto byl na portále původně nejspíše rok 1844.

V době, kdy se staví rozhledna, již ale na Čerovce začíná fungovat čedičový lom, který postupně ukrajuje kopec stále víc a víc, až se hrana lomu nakonec zarazila u samotné Milohlídky. Na zásah úředních orgánů byla lomová činnost ukončena, leč kopec nebyl v utěšeném stavu. V 80. letech 19. století se zanedbané lokality a ohrožené Milohlídky ujal jičínský okrašlovací spolek. Byly upraveny cesty, zřízeny lavičky a altány, vybudovány opěrné cihlové zídky cestiček a rovněž postavena velká opěrná cihlová zeď, zpevňující nestabilní část lomové stěny. Pod Milohlídkou byl vylámán sklep, v němž se skladovaly sudy s pivem, které se tu čepovalo o nedělích. Tehdy získala Čerovka svoji současnou podobu. V 30. letech 20. století bylo v lomu zřízeno letní divadlo. Od té doby ale lokalita víceméně „dožívá samospádem“ až do současné zanedbané podoby.

Jedná se o nejstarší vyhlídkovou věž-rozhlednu v Českém ráji a možná i dál (Krkonose, Jizerské hory a dál). Je totiž o 3-4 roky starší než známá jizerskohorská Štěpánka. Jedinečná je rovněž tím, že se jedná o novogotickou stavbu. To je sice Allainova věž na Jičínsku a Štěpánka v Jizerských horách též, ale Milohlídky evokuje opravdu gotickou hradní věž se vším všudy včetně detailů a konkrétních prvků.

Zdroj: Pavel Kracík

Kopec Šibeňák:

Šibeňák je historickou lokalitou porcelanitu – je to dvojče Čerovky. Geologicky lokalita zanikla. Lom, který zde byl, je kompletně zavezený a je to dnes takové memento.

Porcelanit:

V místě, kde vznikala porcelanitu se ve svrchní křídě (turonu) ukládaly jílovce s prachovitou příměsí. Později, když moře ustoupilo, tak sedimenty zde zůstaly

(tvoří rovinatou část). Tvořily nepropustné podloží a tehdy bažinatou krajinu zalitou vodou. Do této krajiny vstoupily před 17 miliony let sopky a na kontaktu žhavého magmatu s jílovitými sedimenty došlo k vypálení porcelanitu. Proces splnil všechna kritéria pro výrobu porcelánu – bez přístupu vzduchu, dokonalá hornina s velkým množstvím kaolinu a jako ostřídlo je zde křemenný prášek, který se dnes do výroby porcelánu také přidává. (Lávové přírodní žíly, kterými je kopec prorostlý, jsou později těženy v lomu jako čedič – přesněji bazanit).

Zdroj: Martin Košťák (upraveno dle záznamu z diktafonu)

7. VILOVÁ ČTVRŤ ČEŘOVKA

Zahradní čtvrt Čeřovka:

Čeněk Musil¹⁰ ve svém *Regulačním plánu města Jičína* na tomto „městském kopci“, pro Jičínskou kotlinu typickém čedičovém pahorku, jehož jižní a východní svahy se sklánějí k Jičínu, vyprojektoval zahradní čtvrt. Tuto pozoruhodnou, z velké části realizovanou součást regulace města, můžeme označit za jedno z jeho nejzdařilejších děl. Aplikoval dobové trendy ve výstavbě měst, když se nechal inspirovat konceptem zahradního města anglického modelu, který v Československu využil již Jan Kotěra (Zlín či tzv. kolonie železničních zaměstnanců v Lounech). Prosadil se pak počátkem dvacátých let v Praze (Ořechovka, Jaroslav Vondrák a Jan Šenkýř) nebo v Kolíně (Zálabí, Jindřich Freiwald a František Paroulek). Důležitou roli zde hrály průhledy do krajiny a zeleň. Na vrcholu téměř symetrického kopce ponechal Čeněk Musil lesopark s již uzavřeným lomem a po vrstevnicích, v soustředných kruzích nechal kopec obíhat pěti novými ulicemi. Hlavní osou, kolmou na tyto komunikace se stala dnešní Foersterova ulice, opticky navázaná na vrch Veliš.

Převzato z: Čeřovka I. In.: *am.jicin.cz [online]* Dostupné z: <https://am.jicin.cz/objekt/37-cerovka-i>

8. LIPOVÁ ALEJ

První krajinná kompozice v Čechách:

Přestože Albrecht z Valdštejna nestačil ani zdaleka dokončit své stavební záměry, stihl spolu s přizvanými italskými architekty vtisknout okolní krajině důmyslný plán, propojující stavby a krajinné prvky v jeden velký geometrický obraz. Krajinu mezi vrchem Veliš, městem Jičínem a obcí Valdice dodnes protíná

¹⁰ Více o osobě Čeňka Musila je dostupné z: <https://www.denarchitektury.cz/program/cenek-musil-tvurce-mezivalecneho-jicina/>

sedmikilometrová geometricky přesná linie, na které se nacházejí významné stavby.

Části komponované krajiny:

Valdštejnovu komponovanou krajinu si můžete prohlédnout z vrchu Veliš. Ve Valdštejnově době zde stál hrad, který měl sloužit jako bezpečné útočiště v případě ohrožení. Pokud by se navíc podařil záměr vybudovat na jeho úpatí františkánský klášter, stal by se zároveň i útočištěm duchovním.

V polovině pomyslné přímky se nachází jičínský palác s kostelem sv. Jakuba Většího, jakožto ústřední správní centrum rozhodující o světských i církevních záležitostech.

Centrum města s letohrádkem Lodžie spojuje téměř dvoukilometrová lipová alej, která podtrhuje celou linii. Valdštejnská lodžie měla sloužit jako prostředí neformálních setkání, rozptýlení a bezstarostné zábavy.

Osu pak ukončuje kartuziánský klášter ve Valdicích, kde Valdštejn plánoval naleznout místo svého posledního odpočinku a konečného smíření, dnes se zde nachází věznice. Z Valdštejnova velkého stavitelského záměru zůstalo jen nedokončené torzo, které cosi napovídá, leccos skrývá a zůstává opředeno mnoha otázkami.

Převzato z: První krajinná kompozice v Čechách In.: *jicin.org* [online] Dostupné z: <https://www.jicin.org/barokni-komponovana-krajina>

Rozrůstání sídel a současná podoba Valdštejnovy lipové aleje:

Páteří barokní komponované krajiny je zhruba 2 km dlouhá lipová alej. Při průchodu alejí je vidět poměrně zásadní proměna krajiny oproti ranému novověku, kdy v podstatě v 17., 18. i 19. století bychom ještě z aleje viděli do otevřené zemědělsky obdělávané krajiny. Byly zde pole, sadařské plochy, pod Čeřovkou v té době ještě fungovaly rozsáhlé zahrady, dokonce tam byly vinice. Během 20. st. dochází k jednomu negativnímu jevu, kterým je paprscité rozrůstání urbánních sídel. Jde o to, že sídelní struktury nebytní do všech stran dle přirozených urbanistických zákonitostí, ale mají tendenci se šířit dle komunikací. V důsledku toho dochází k tomu, co se nazývá zcelování sídel. Dnes jsme v situaci, kdy na všechny strany, kde vede z Jičína funkční komunikace (mimo staré cesty do Železnice), vyjedete z města, a ještě po řadu kilometrů projíždíte zástavbou. Minete několik obcí a stále jste v zastavěné ploše. To se bohužel dotklo i Valdštejnské lipové aleje. Jičín se spojil s raabizační osadou Soudná (vznik na konci 18. st. a na začátku 19. st.) a plynule navázal na osadu Sedličky (vznik 20. st.), která už splývá s Valdicemi. Původně jste vyšli z Jičína

a dvoukilometrovou alejí ve volné krajině došli k Valdštejnovu letohrádku a pak další alejí až ke Kartuziánskému klášteru. Dnes je v důsledku zástavby těžké v hlavním úseku Valdštejnské komponované krajiny vnímat funkci, kterou alej měla v tehdejší krajině.

Zdroj: Pavel Kracík (upraveno dle záznamu z diktafonu)

SLOVNÍK INTERPRETAČNÍCH POJMŮ

Slovníček interpretačních pojmů dle publikace *Interpretační průvodce: Jak se o místní dědictví podělit s ostatními* Thorstena Ludwiga:

Sdělení:

Je to „maják“, který nám ukazuje cestu. Sdělení je spojeno s významem. Pomáhá interpretaci strukturovat, dává účastníkům jasný jednotící prvek. Je formulováno jako celá věta. Obsahuje jednu hlavní myšlenku. Je co nejzajímavější a konkrétní.

Míří přímo k jádru věci – často je to proto, že je v něm obsažena „vyšší pravda“, něco všeobecně sdíleného – viz Univerzálie.¹¹

Fakt:

Faktická tvrzení; např. „Vydry mohou v průběhu noci urazit velké vzdálenosti“. Fakta by měla vždy podpořit význam fenoménu.

Fenomén:

Něco, co můžeme na daném místě uchopit pomocí smyslového vnímání. Je důležité zdůrazňovat jedinečnost konkrétního fenoménu. Např. „osobnost“ stromu nebo budovy spíše než příslušnost k určitému druhu či stavební sloh.

Téma:

Blíže identifikuje a zařazuje interpretovaný fenomén např. jako „jehličnan“ nebo renesanční stavbu. Neobsahuje však žádnou popisnou větu ani nedodává konkrétnímu fenoménu význam.

Význam:

Díky němu může fenomén v účastnících vyvolat emocionální reakci – například úctu, bázeň, údiv, zvědavost, ohromení, smutek, zlost. (Význam fenoménu je zde nahlížen spíše v emocionálním než intelektuálním kontextu.)

Univerzálie:

Obecné koncepty (pojmy, představy) spojené s významy a hodnotami, které se dotýkají téměř každého, jsou pro to pro většinu lidí společné: např. rodina, přátelství, péče, bolest, změna, tragédie, svoboda a nesvoboda, láska a nenávisť, život a smrt.

¹¹ Sdělení nebývá účastníkům explicitně řečeno. Slouží jako hlavní vodítko pro průvodce (udává, kam má směřovat). Popisuje poznání, se kterým by návštěvník měl opouštět exkurzi. Hlavní sdělení je „střechou“ zahrnující v sobě dílčí sdělení, která je zpřesňují.

Tzv. „nášlapné kameny“ – stepping stones:

V kurzu průvodců se jimi rozumí metodické a řečnické pomocné techniky a prostředky, které spojují jednotlivé rohy interpretačního trojúhelníku a při přípravě interpretačního výkladu nebo prohlídky nás snadněji dovedou k cíli.

Zapojovací otázka:

Odpověď na tento typ otázky nelze předvídat. Např. „Co vám toto místo připomíná?“, „Jak myslíte, že bude toto údolí vypadat za 50 let?“.

Pomůcky:

Podporují interpretační výklad: převleky, lupy, dalekohledy, detektory aj.

Tvar skupiny, formace:

Způsob, jakým je vaše skupinka na místě výkladu uspořádána – např. stojí v půlkruhu naproti vám. Nejvhodnější je, když účastníci prohlídky, vy a fenomén, o kterém mluvíte, tvoří trojúhelník. Změna tvaru skupiny často vede k nečekaným odhalením, která jsou důležitým prvkem interpretace.